

Կիպրահայ

Շնորհահանդէս «ՄՈՐՄՈՔՈՂ ԱՆՑԵԱԼԻ ԱՐԱՀԵՏՆԵՐՈՎ» Հատորի

«Մարդու կորուստ անդարձ կորուստ է...հողի կորուստը անդարձ չէ...հողը իր տիրոջ կը սպասէ՛, կը սպասէ՛...»։ այս խորիմաստ պատգամը կու տար անուանի արձակագիր Մուշեղ Գալշոյեան, իր «Ձորի Միբօն» վեպին մէջ, իր համանուն հերոսին բերնով...: Այո՛, կորուսեալ-չկորուսեալ հողը կը սպասէ իր հարազատ տիրոջ...: Հողի այդ կանչին ունկնդիր, ինչպէս եւ՝ արեան ձայնին, շատ մը հայեր ներկայիս ուխտի կ'երթան իրենց հայրերու եւ նախահայրերու բնօրրանը՝ պատմական Հայաստան, այսինքն՝ բռնագրաւուած Արեւմտահայաստան եւ հայկական Կիլիկիա, իրենց հոգեկան կապը վերահաստատելու սրբազան այդ հողերուն հետ եւ որպէս ինքնաճանաչման ներքին մղում՝ ազգային իրենց բազմահազարամեայ արմատներուն...:

Նման ճանապարհորդութիւն-ուխտագնացութիւն մըն է, գոր կը կատարէր Դոկտ. Մինաս Գոճայեան երկու անգամ, եւ իր վերադարձին՝ իր խոհ-ապրումներն ու տպաւորութիւնները



կը վերածէր կենդանի, լուսաբանող եւ ոգեշնչող գիրի...Արդիւնքը՝ խորապէս ուսանելի հատորն է՝ «Մորմոքող Անցեալի Արահետներով», որուն շնորհահանդէսը տեղի ունեցաւ 14 Յունուար, 2014-ին, երեկոյեան ժամը 7:00-ին, Առաջնորդարանի «Վահրամ Իթիւճեան» սրահին մէջ, հովանաւորութեամբ Կիպրոսի Թեմի Կաթ. Փոխ. Գերապատիւ Տէր Վարուժան Արքեպիսկոպոս Հերկելեանի եւ ներկայութեամբ գրասէր-մշակութասէր ազգայիններու, որոնց մէջ նկատառելի թիւ մը կը կազմէին իր նախկին Մելգոնեանցի աշակերտները:

Ողջոյնի խօսքով հանդէս եկաւ Պրն. Եղիա Գայայեան, որ ներկայացուց օրուան հիւրը, որպէս բազմամեայ վաստակաւոր ուսուցիչ-դաստիարակ, խմբագիր, հրապարակագիր, մտաւորական եւ գիրքերու հեղինակ: Արդարեւ, Դոկտ. Մ. Գոճայեան, որ շրջանաւարտ է Երեւանի պետական համալսարանի բանասիրութեան եւ պատմական բաժանմունքէն, պաշտօնավարած է ՀԲԸՄ Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան մէջ՝ 1978-1991 թուականներուն, որպէս հայոց լեզուի, պատմութեան եւ մշակոյթի ուսուցիչ: Այնուհետեւ՝ ՀԲԸՄ Մանուկեան-Տեմիրճեան վարժարանին մէջ ի Քալիֆորնիա եւ այլ ուսումնական հիմնարկներու մէջ: Ան հեղինակած է ներկայ հատորէն բացի, «Պատմութիւն Չորք-Մարգպանի» Յուշամատենը, պատրաստած է հայ գրականութեան ընթերցարաններ եւ

հայոց պատմութեան դասագիրքերու շարք մը, պարզեցուցած ու ամփոփած է «Գեորգ Մարգալետունի» եւ «Թորոս Լեւոնի» պատմավէպերը: Աշխատակցած է սփիւռքահայ մամուլին, խմբագրած է «Նոր Օր» թերթը, գլխաւոր խմբագիրն է keghart.com կայքէջին: Դոկտ. Մինաս Գոճայեան արժանացած է Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետ Գարեգին

Բ.-ի շնորհած «Ս. Մեսրոպ Մաշտոց» շքանշանին:



Այնուհետեւ, «Մորմոքող Անցեալի Արահետներով» հատորի գինեձօնի արարողութիւնը կատարեցին Վարուժան Արքեպիսկոպոս եւ Մովսիկ քահանայ Հապէշեան: Տիկ. Վիոլէթ Նալչաճեան-Թաշճեան ապրումով եւ յստակ առողջանութեամբ ընթերցեց նշեալ գիրքէն հատուած մը, կեանք տալով գիրքի մթնոլորտին եւ յուզելով ներկաները:

Պատմական Զէյթունի տեսաերիզի ցուցադրութեան զուգահեռ, Դոկտ. Մ. Գոճայեան բացատրութիւններ տուաւ՝ ներկայիս «Մուլէյմանիէ» վերանուանուած հայկական այդ բնօրրանին մասին, շեշտելով անոր անապական ջուրն ու օդը, բնական գեղեցկութիւնը, գոր այցելելէ ետք մանաւանդ, կը տանջուիս կորուստի խոր ցաւով, նշեց ան:

Իր պաշտօնական խօսքին մէջ, յարգելի հեղինակը իր շնորհակալութիւնը յայտնեց Սրբազան Հօր, Պարոնայք Եղիա Գայայեանին, Աւետիս Չափարեանին եւ բոլոր անոնց, որոնք օգտակար եղեր էին ձեռնարկի կազմակերպման եւ իր հատորի լոյս ընծայման, ողջունեց յատկապէս իր աշակերտներու ներկայութիւնը ձեռնարկին, աւելցնելով՝ «Իմ շքանշաններս նաեւ իմ աշակերտներս են»:



Ապա ան ներկաները տարաւ՝ խօսքով եւ տեսաերիզով, մորմոքող անցեալի արահետներով, դէպի Ատանա, Միս, Չորք-Մարգպան, Տիգրանակերտ, Մուշ ու Սասուն, Վան, Անի, Կարս..., ուր հայուն բազմահազարամեայ հետքերը՝ եկեղեցի, քանդակ, բերդ ու կամուրջ, տուն ու բնակավայր, պղծուած ու եղծուած են մեծաւ մասամբ, դարձած են կիսափուլ կամ աւերակ, կամ ալ՝ ամբողջովին թրքացուած...: Ան յատկապէս ընդգծեց, որ այս հատորը ան գրած է՝ Յեղասպանութեան 100-ամեայ տարելիցի սեմին, որպէս մանաւանդ արթնացման

պատգամ ուղղուած հայ հանրութեան, որ կարենայ պատրաստ ըլլալ տէր կանգնելու իր



պատմական բնօրրանին, եթէ պատմական պատեհ առիթը ներկայանայ, քանզի ըստ ան՝ «Այսօրուան Թուրքիան նստած է հրաբուխի մը վրայ», իսկ թուրքիացիները մեծաւ մասամբ կը բաղկանան՝ քիւրտերէ, ալեւիներէ, թաքնուած հայերէ...: Ան հարց տուաւ, թէ արդեօ՞ք մենք պատրաստ պիտի ըլլանք մեր բաժինը փրցնելու, եթէ հրաբուխը ժայթքի եւ Թուրքիան մասնատուի...: Գաւով անդրադառնալով նաեւ այն փաստին, որ հայեր ներկայիս, տարբեր պատճառներով, կը լքեն նոյնիսկ մեր ներկայ Հանրապետութիւնը հոծ թիւերով, հայաթափ ընելով զայն, ինչ որ հարցադրել կու տայ, որ տարիներ ետք, գուցէ այդ տարաձօնքն ալ պիտի արժանանայ բռնագրաւուած Արեւմտահայաստանի ճակատագրին, այս անգամ մեր իսկ պատճառով, եւ մենք հո՛ն ալ պիտի այցելենք զբօսաշրջիկի՞ կարգավիճակով...: Դոկտ. Մինաս Գոճայեան շեշտեց անհրաժեշտ հրամայականը՝ «Տէ՛ր կանգնիլ հայրենիքին», որպէս գերագոյն պատգամ....

Ի վերջոյ, սրտի խօսքով հանդէս եկաւ Վարուժան Արքեպիսկոպոս, որ բարձր գնահատեց Դոկտ. Գոճայեանի աշխատանքը, զայն նկատելով որպէս առաքելութիւն, որ կա՛յ եւ կրնա՛յ ի կատար ածուիլ, պայմանաւ որ հայ կեանքին մէջ «մենք ունենանք Մինասներ» ըստ ան: Սրբազանը վրդովմունք յայտնեց ի տես հայ կեանքի ներկայ իրավիճակին՝ հայրենիքէն ներս, թէ Սփիւռքի տարածքին, ուր հայկականութիւնը կը նահանջէ, որովհետեւ, աւելցուց ան, մենք քրիստոնէայ ենք, մենք հայ ենք, առանց սակայն որ մեզմէ իւրաքանչիւրը էապէս ըմբռնէ թէ ի՞նչ կը նշանակէ քրիստոնէայ ըլլալ, թէ ի՞նչ կը նշանակէ հայ ըլլալ...«Մենք կտրուած ենք մեր պատմիչներէն...մեր գրականութենէն», ցաւով նշեց ան, իսկ Դոկտ. Մինաս Գոճայեանի աշակերտները պատրա՛ստ են արդեօք իր առաքելութիւնը շարունակելու, հարց տուաւ ան վարանումով...«Սա մեր ողբերգութիւնն է», ըստ ան, որպէս զգաստացման եւ սթափումի հրաւեր: Վարուժան Արքեպիսկոպոս անդրադարձաւ նաեւ այն փաստին, որ Հայաստանի Հանրապետութեան վերանկախացման հանգրուանին, խոհեմութիւնը չէինք ունեցած զայն կոչելու «Արեւելեան Հայաստանի Հանրապետութիւն», որպէսզի հայ հանրութեան գիտակցութեան մէջ արմատանար Արեւմտեան Հայաստանի իրականութիւնը: Սրբազանը էական խնդիր նկատեց՝ միասնական գիտակցումն ու հետապնդումը ազգային մեր առաջնահերթութիւններուն, մեր ներքին փուճ վէճերէն ու բաժանումներէն գերիվեր....

Հուսկ, «Պահպանիչ»ով վերջ գտաւ այս հայաշահ շնորհահանդէսը, որ դարձաւ նաեւ ազգային արթնացման, զգաստացման կոչ ու հրաւեր՝ Յեղասպանութեան 100-ամեայ տարելիցի սեմին:

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Խմբագրական

ՈՉ՝ ՊԱՐՏՈՒՈՂԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ



Եթէ փիլիսոփայօրէն մտածելու ըլլանք, մարդ-անհաստին ամենօրեայ կեանքի ամէն վայրկեանը պարտուողականութեան դէմ տարուած յաղթանակ է, կեանքի յաղթանակ է մահուան դէմ,....մանաւանդ անագորոյն պայմաններուն, երբ կենաց-մահու անհաւասար պայքարի մէջ, մարդ էակը կը ցուցաբերէ առաւելագոյն վճռակամութիւն յաղթելու մահուան եւ հաստատելու իր ապրելու իրաւունքը: Տակաւին, Ոգիի յաղթանակ է անիկա՝ կեանքի անցաւորութեան դէմ, երբ մարդ-անհաստը կը ստեղծագործէ, իր աշխատանքը խառնելով, շաղախելով հաւաքականութեան կեանքին, վերջինը ըլլայ՝ ընտանիք, համայնք, թէ ազգ ու երկիր.....: Նոյնն է պարագան ազգի մը կեանքին, որ մեծ կ'ընծայուի մասնաւորաբար այն աննկուն կամքով, որ ի յայտ կը բերէ ան ի խնդիր իր ազգային էութեան նուաճումին կամ յաղթանակին: Այդ յաղթանակը միշտ ալ կը կերտուի դարաւոր ճիգով, անդուլ մաքառումով, տառապալից պայքարով յանուն ազգի ու հայրենիքի արժանապատիւ լինելութեան եւ ընդդէմ պարտուողականութեան....

Պատմութեան արշալոյսէն, ստեղծագործական ոգիի իր յարատեւ տքնութեամբ, հայ ժողովուրդը իր ազգային ինքնութիւնն ու սեփական դիմագիծը կերտած է՝ իր բնիկ լեզուով, բանահիւսութեամբ, գիր-գրականութեամբ, երգ-երաժշտութեամբ, պարային արուեստով, քանդակ-ճարտարապետութեամբ, գունային եւ գծային ինքնուրոյն մտածողութեամբ: Մէկ խօսքով՝ իր բնիկ մշակոյթով, ան հաստատած է իր ինքնօրէն ապրելու իրաւունքը, մերժելով տարրալուծուիլ այլ ազգերու եւ հաւաքականութեանց մէջ: Զուգահեռաբար, ան Հայկեան ոգիով պաշտպանած է իր ուրոյն, ազատ գոյութիւնը իր բարձրաւանդակին վրայ, մերժելով ստրկութիւնը այլոց բռնակալ լուծին տակ: Հայոց պատմութիւնը լի է ազգային-ազատագրական պայքարի դրուագներով, երբ հայութիւնը ամբողջ՝ մէկ սիրտ, մէկ հոգի, դէմ դրեր է թշնամիին ու պաշտպաներ է արիաբար իր ինքնութիւնն ու հողը հայրենեաց: Հայուն առհաւական արեան զօրութիւնը, անոր առողջ, կենսալիք տրոփիւնը ժայթքած է ուժգնօրէն, հրեղէն ժայթքով մը կարծէք՝ Աւարայրի դաշտին վրայ, չէ մարած ան՝ նոյնիսկ Մեծ Հայքի անկումէն ետք ալ, վերագարթնած է Կիլիկիոյ դարաւանդներուն վրայ, Ռուբինեանց երակներուն մէջ, Սիւնեաց աշխարհի, Սասունի լեռներու, Հաճընի ու Զէյթունի բազմահազար քաջերուն մէջ...., Սարդարապատի լինել-չլինելու օրհասական հերոսամարտին, Արցախեան ազատամարտին մէջ.....:

Հայ մարդուն, հայ ժողովուրդին, հայ հոգիին համար, կարելորն ու էականը՝ սոսկ ապրիլը չէ եղած, գոյատեւելու ծերակուտական մարմաջով մը՝ մեղկ ու ծոյլ, այլ՝ ապրիլ ներքին ներուժութեամբ մը, յարատեւել պատմութեան մէջ, սեփական լուման բերելով անոր ընթացքին վրայ...: Վկայ՝ անոր ստեղծած բարձրորակ մշակոյթն ու արուեստը, մագաղաթեայ մատեաններէն մինչեւ մեր երկնասլաց տաճարները, մեր ոսկեայ



շարականներէն մինչեւ մեր նրբաքանդակ խաչքարերը, որոնք մեր ստեղծագործ ժողովուրդի սեփական բոյրն ու թոյրն են համաշխարհային մշակոյթի անդաստանին մէջ....

Այսօր սակայն, որքա՛ն անտարբերութիւն եւ կրաւորականութիւն, նիւթապաշտութիւն եւ քաղքենիութիւն շերտ առ շերտ կուտակուած են մեր հոգիներուն վրայ...., օտարութեան ժանգը սողոսկած է մեր առեւտրական արեան մէջ....Դարերու անարգ լո՛ւծը արդէօք ստրկութեան թոյնը խառնած է անոր զօրութեան, վճիտ հոսքին, թէ՛ ներկայ ժամանակներու համաշխարհայնացման ահեղ յորձանքը, որ կը սպառնայ ջնջել լեզու եւ ինքնութիւն, մշակոյթ ու պատմութիւն, համահարթեցնել ամէն բան...: Բայց նաեւ՝ մեր եսամոլութիւնը, հատուածամոլութիւնը, ուրիշ հայ մարդու աշխատանքն ու վաստակը անտեսելու մեր ախտը....

Մեր հայրենիքէն ներս այսօր, անչա՛փ եղծանուած են՝ հայ հոգին ցոլացնող մեր Մեծասքանչը, մեր բնիկ երգն ու տաղը, մեր ապրելակերպը, մշակութային արժեհամակարգը:

Օտար ու խորթ բարքեր ու հակամշակոյթի տարրեր ներխուժած են ու կը ներխուժեն շարունակ հայ կեանքէն ներս, սպառնալով խեղդամահ ընել հայ «գէն»ը, հայ հոգին, հայ ինքնութիւնը...: Անյագ ընչաքաղցութիւնը մանաւանդ, նիւթապաշտութիւնը, վայրագ արծաթասիրութիւնը կարծէք իրենց հոսանուտին մէջ առած ըլլան հայ կեանքի կենսոյժը: Որքան մարգարեական կը հնչեն՝ շուրջ դար մը առաջ գրուած Վազգէն Շուշանեանի սա սահմոկեցնող տողերը, որոնք կարծէք գրուած ըլլային մեր երկիրը ներկայիս անխնայ կեղեքող վերնախաւի մենաշնորհեալ վաշխառուներուն համար. « Ի՛նչ որ կը խլէր ձեր ուժերուն առաւելագոյնը՝ յափշտակութեան գաղափարն էր...Ու ոչինչ կար, որ ապրանքի վերածած չըլլայիք: Ու ձեր երկիրը մամոնայի անձայր ու անապահով գործարան մըն էր միայն եւ ուրիշ ոչինչ, գողութեան կրկէս մըն էր միայն եւ ուրիշ ոչինչ...»:

Հայրենիքէն դուրս, Մփիւռքի փերուն ցրուած մեր հայագաղութներն ալ տակաւ կը հեռանան իրենց ազգային արմատներէն՝ Մայրենիէն, հայ Բառ ու Բանէն, հայ օճախի սրբութենէն, հայ մշակոյթի արժէքներէն, հայկականութեան կենարար աղբիւրէն....եւ անչափ կ'աղօտի, կ'եղծանուի հայ հոգին...: Պիտի յարմարի՞նք ու համակերպի՞նք իրերու այս վիճակին, կո՞ւլ երթանք այս «ահեղ լափումին», հոսանքն ի վար գահավիժե՞նք, անձնատո՞ւր ըլլանք պարտողականութեան...կորսնցնելով յընթացս ազգային պատիւ ու արժանապատուութիւն, ազգային ոգի եւ ինքնութիւն....

Պիտի յիշե՞նք մեր պատմութիւնը, հայօրէն պայքարելու մեր անկոտորում կամքը, պիտի ճանչնա՞նք մենք զմեզ, հայուն անընկճելի ոգին, որով զինուած՝ յետ-Եղեռնեան սերունդը ի մասնաւորի, «փոշի ազգ» դարձած սփիւռքը, ամէնէն դժուար ու դաժան պայմաններուն մէջ անգամ, մաքառեցաւ ու պայքարեցաւ յանուն հայապահպանութեան, յանուն մշակութապահպանութեան սրբազնագոյն նպատակներուն, յանձն առնելով ամէն զոհողութիւն եւ անգամ մը եւս ամրապնդեց իր արժանապատիւ ՀԱՅԵՏԻ գոյութիւնը յաչս իրեն ու աշխարհին....Ո՛Չ ըսաւ պարտողականութեան: Այսօր մեզի «օղի՛, ջուրի՛, հացի՛ նման» պէտք է այդ ոգին, ոգիի այդ յեղափոխութիւնը, վերադառնալու մեր հարազատ



մշակոյթի հոգեւոր-բարոյական արժէքներուն, ազգային գաղափարին, մեր ճշմարիտ ազգային-հայրենական ԵՄ-ին, որ դեռ իր ըսելիքը ունի աշխարհին, իր առաքելութիւնը ունի ի կատար ածելու....

Պիտի կարենա՞նք վերադարձնել անոր իր առողջ, քաջարի, կենսաստրով ուժականութիւնը...

Այո՛, եթէ կարենանք յաղթահարել մեր մէջ բոյն դրած օտարամտութիւնը, նիւթապաշտութիւնն ու քաղքենիութիւնը, անտարբերութիւնն ու համակերպողականութիւնը... նաեւ՝ մեր եսամտութիւնն ու եղբայրամերժութիւնը... Եթէ վերջ դնենք ուրիշը կապկելու, ուրիշին խորթ, սուտ ու կեղծ արժէքներն ու բարքերը ընդօրինակելու ստրկամտութեան.... Եթէ կարենանք նոր շունչով ու հաւատքով փարիլ հայ հոգեւոր-մշակութային արժէքներուն, հաւատարիմ մնալ ազգային-մարդկային մեր հարազատ էութեան.... Եթէ կարենանք նորոգ գիտակցութեամբ վերանուաճել ազգային մեր անկախութիւնը, յայտնաբերելով այն հրաշագործ ոյժը որ կայ մեր հաւաքական ոյժին մէջ միայն...

Պիտի արթննա՛ս դարձեալ, ՀԱՅՈՅ ՈԳԻ, ՀԱՅՈՅ ԱՐԻԻՆ, որ անթեղուած կը ննջես մեր երակներուն մէջ, բայց չես մեռած, ժիր ու կայտառ պիտի խայտաս զուարթուն, կենսատու ջերմութեամբ, ազատօրէն, ինքնօրէն, հայօրէն... Պիտի արթննա՛ս դարձեալ, ՀԱՅ ԳԻՏԱԿՑՈՒԹԻՒՆ, թօթափելով վրայէդ այն բոլոր ախտերն ու ժանգերը, որոնք ծալ-ծալ կուտակուեր են դարե-դար՝ նորոգ կեանքով ու իմաստութեամբ առյցուն: Տակաւին, պիտի կարենաս յեղաշրջել ալ դուն քեզ՝ համահունչ նոր ժամանակներու պահանջներուն, դառնաս առաւել կուռ, միասնական, կազմակերպուած, համահայկական գաղափարականով ամրապինդ, նպատակասլաց..... ընթանալու համար հաստատ քայլերով դէպի քու Մեծ Երագիդ կենսագործումը՝ մէկ ամբողջական Հայութեան եւ մէկ ամբողջական Հայաստանի.....

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ



Հարցազրոյց

ԼԻԲԱՆԱՆԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԱԿԻ Հարցումներուն Կը Պատասխանէ ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

(Այս Հարցազրոյցը առաջին անգամ լոյս տեսաւ՝ Լիբանանահայ Գրական Շրջանակի հրատարակած 2014 թուականի Օրացոյց-Ուղեցոյց-ին մէջ)



1/ Հարցում- «Մէկ հայրենիք, մէկ ժողովուրդ, մէկ մշակոյթ» նշանաբանը այսօր արդէն իսկ իրականացած իրականութի՞ն մըն է, թէ՞ տակաւին կը մնայ որպէս համահայկական նուաճելի հեռաւոր նպատակ:

Պատասխան- Այս նշանաբանը, որուն բուն իմաստը, կը խորհիմ՝ ՄԷԿ ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՄԷԿ ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՏԵՍԼԱԿԱՆՆ Է, տակաւին կը մնայ հեռաւոր գերնպատակը՝ Հայ Դատի Պահանջատիրութեան, մեր Մեծ Երագը, որուն իրականացման համար պիտի պայքարինք մենք՝ Տարագիր Հայութիւնը ի մասնաւորի, որ ցարդ որպէս «փոշի ազգ» կը մնայ տարտղնուած աշխարհի չորս ծագերուն սփռուած հայագաղութներուն մէջ, որպէս իրաւայաջորդը՝ Արեւմտահայաստանէն բռնի տեղահանուած, հայրենագրկեալ արեւմտահայութեան, բայց էապէս անտէր ու անտիրական, իր ամբողջութեանը մէջ անկազմակերպ վիճակի մէջ եւ ենթակայ Սփիւռքի՝ օրէ օր ահագնացող ձուլման անտղոք պայմաններուն:

Պիտի ընդգծել այս առնչութեամբ, որ մենք ներկայիս շատ հեռու ենք ՄԷԿ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ ըլլալէ, եթէ լոզունգային կաղապարներէ եւ կարծրատիպերէ գերծ մտածելու ըլլանք: Հայագաղութներու մէջ, մենք լիբանանահայ ենք, սուրիահայ, երոպահայ, ամերիկահայ, աւստրալահայ...եւ այսպէս շարունակ: Տակաւին, մեր մէջ կան տարանջատումներ՝ հատուածական, կուսակցական, յարանուանական եւ այլ..., որոնք կը խոչընդոտեն համահայկական ինքնութեան մը, համահայկական մտածողութեան մը կազմաւորումը, մէկ միասնական տարագիր ժողովուրդի մը պատկանելիութեան գիտակցութեան ամրապնդումը: Դեռ չենք խօսիր Հայաստան-Սփիւռք անջրպետին մասին, որ Հայաստանի Հանրապետութեան անկախացումէն ետք, աւելի եւս խորացաւ՝ ՀՀ դրամ-իշխանութեան վարած ապազգային, ոչ-համահայկական քաղաքականութեան որպէս հետեւանք: Հետեւաբար, մենք դեռ շատ պիտի տքնինք, մաքառինք ու քաղաքականօրէն վերակազմակերպուինք մանաւանդ՝ հասնելու համար «Մէկ հայրենիք, մէկ ժողովուրդ, մէկ մշակոյթ» հեռաւոր, բայց ոչ անհասանելի նպատակին:

Այս ուղղութեամբ, առաջնահերթ է որ տարագիր արեւմտահայութիւնը վերակազմակերպուի նախ եւ առաջ, խտանայ՝ Մէկ, Լիազօր, Ներկայացուցչական Մարմնի մը ներքոյ՝ ընտրովի կայացած, որպէսզի կարելի ըլլայ փայփայել՝ ազգային նուազագոյն Համախոհութեան մը, ազգային ընդհանուր Ծրագրի մը մշակման կարելիութիւնը՝ Հայաստանի Հանրապետութեան եւ Սփիւռքի միջեւ: Առանց նշեալ Մարմնի գոյացման, Հայաստանի



Հանրապետութեան խորհրդակցութիւնը սփիւռքահայ անջատ կառոյցներու եւ կազմակերպութեանց հետ, համահայկական գործակցութիւն եւ միասնութիւն ստեղծելու գծով, ինչպէս անցեալին կատարուեցաւ Հայաստան-Սփիւռք խորհրդածողովներուն թէ այլապէս, չի կրնար միասնական յանձնառութիւն եւ պարտաւորութիւն ստեղծել՝ սփիւռքը բաղկացնող բոլոր հայագաղութներուն եւ կառոյցներուն համար, եւ կը դառնայ ձեւական ու պարագայական, միաժամանակ խորացնելով առկայ վիճի՝ Հայաստանի եւ Սփիւռքի միջեւ:

Մէկ Ժողովուրդ դառնալու ճանապարհին վրայ, այս վերակազմակերպումը Սփիւռքի Տարագիր հայութեան էական նախաքայլ է, կը խորհիմ, որուն կրնան հետեւիլ այլ կարեւոր քայլեր, ինչպէս՝ հայեցի կրթութեան միացեալ տարածք ստեղծելու՝ արեւմտահայերէն եւ արեւելահայերէն, Մեսրոպեան մէկ ու միացեալ ուղղագրութիւն որդեգրելու, ազգային անվտանգութեան, լինելութեան ու զարգացման միացեալ դաշտ ձեւաւորելու քայլեր եւ այլ համահայկական գերիխնդիրներու առաջադրանքներ եւ լուծումներ:

2/ Հարցում- Արեւմտահայաստանի հողային դատին այսօր ալ հետապնդումը մեր ՏԱՐԱԳԻՐ արեւմտահայու ինքնութեան ինքնաճանաչումէն՝ կը բխի, որպէս անյետաձգելի հրամայական, թէ՛՝ այսօր արդէն ժամանցուած, մոռացուած եւ արկածախնդրական դարձած ռոմանթիզմ է կամ՝ դիակապաշտութիւն (նեքրօֆիլի):

Պատասխան- Տարագիր հայու ինքնութեան ԳԻՏԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ եւ անկէ բխող ՅԱՆՁՆԱՌՈՒԹԻՒՆԸ տակաւ սկսած են աղօտիլ շատերու մօտ՝ համաշխարհայնացող աշխարհի մը՝ ազգ, պատմութիւն ու մշակոյթ ջնջող յորձանքին մէջ, դժբախտաբար, ուր տիրական են նիւթապաշտութիւնը, շահամոլութիւնը, եսամոլութիւնն ու գործնապաշտութիւնը: Այն ստուար հատուածը տարագիր արեւմտահայութեան, որ տակաւին վառ կը պահէ իր մէջ տարագիր արեւմտահայու ինքնութեան ճանաչումը, յատկապէս հայրենամերձ հայագաղութներու մէջ, յանձնառու կը մնայ այդ ինքնաճանաչումէն բխող հողային դատի հետապնդումի պայքարին, որպէս անյետաձգելի ու անժամանցելի հրամայական: Այս փոքրաթիւ կորիզը տարագիր արեւմտահայութեան կը գիտակցի որ՝ ՊԱՀԱՆՁԱՏԷՐՆ է իր բռնախլուած իրաւունքներուն, այսինքն՝ Արեւմտահայաստանի հողային դատին եւ յանձնառու է պայքարելու յանուն արդարութեան վերականգնումին եւ հողային հատուցման: Եթէ մոռնանք մեր ՏԱՐԱԳԻՐԻ ինքնութիւնը, եթէ մոռնանք մեր հայրենագուրկ իրավիճակը, այն ատեն յաջորդ քայլը պիտի ըլլայ, հաստատապէս, մեր հողային դատը նկատել ժամանցուած եւ գուցէ արկածախնդրական դարձած ռոմանթիզմ....: Այստեղ վճռորոշ է մշտավառ պահպանումը մեր մէջ ՏԱՐԱԳԻՐ արեւմտահայու ինքնութեան գիտակցութեան, քանզի այդ ինքնագիտակցութենէն միայն կրնայ բխիլ մեր հողային դատի պահանջատիրութեան յանձնառութիւնը: Մեր վաղուան յոյսը, հայ Դատի բարենպաստ լուծումի հաւատքը կրնան գալ միայն՝ տարագիրի ինքնաճանաչումը պահած այս փոքրաթիւ կորիզէն գերազանցօրէն: Տարագիր ժողովուրդի այս ինքնագիտակցութիւնը պէտք է ամրապնդել ու տարածել բոլոր կարելի միջոցներով, մանաւանդ անոր տալով իրաւական կարգավիճակ, այլապէս անիկա կրնայ դիւրաւ խամրիլ ու տակաւ անհետիլ սփիւռքահայ իրականութեան՝ ազգային-մշակութային ինքնութիւն ու պատմութիւն տարրալուծող պայմաններուն տակ, մեզ վերածելով՝ անդիմագիծ,



ապաքաղաքականացած եւ ուղեկորոյս փերեզակներու, ինչպէս պիտի ըսեր Վազգէն Շուշանեան:

3/ Հարցում- Արեւմտահայաստանի հողային դատին հետապնդումը կրնա՞յ համատեղելի ըլլալ՝ շուկայական, նոր-ազատական կամ վայրի դրամատիրական կողմնորոշումին հետ:

Պատասխան- Ազատ շուկայական, վայրի դրամատիրութիւնը՝ իր ստեղծած սպառողական հասարակութեան խորապէս նիւթապաշտ, ընչաքաղց, շահամոլ «արժէքներով», կը սպառնայ ամէնուրեք քանդել ազգային կառոյցներն ու սահմանները, ազգային-մշակութային ինքնութիւններն ու արժէքները, պատմական անցեալի յիշողութիւն եւ իրաւունքներ...ապրանքի վերածել ամէն ինչ...: Նման աշխարհակարգին մէջ, ազգային գաղափարախօսութիւնը տեղ չունի, եւ պիտի չզարմանալ որ Հայաստանի երրորդ Հանրապետութեան հիմնադիր նախագահը՝ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան ատենին արհամարհեց ազգային գաղափարախօսութիւնը, զայն որակելով «կեղծ կատեգորիա» եւ որդեգրեց ներկայ քաղաքակրթութեան կեղծ արժեհամակարգը, որ կ'ենթադրէ մոռնալ պատմութիւնը, պատմական իրաւունքներ ու Հայ Դատ...: Երրորդ Հանրապետութեան առաջին նախագահը, շլացած նոր-ազատական վայրի դրամատիրութեան կեղծ «արժէքներով», Հայ Դատի Պահանջատիրութիւնը որակեց որպէս «իռացիոնալ ռոմանթիքա»: Նման աշխարհակարգի մը մէջ, էպէս շահամոլ եւ եսապաշտ նպատակներու հետապնդումը ամբողջովին ԱՆՅԱՐԻԸ Է անշահախնդիր հայրենասիրութեան, արդարութեան վերականգնումին միտող քաղաքական պայքարին եւ հետեւաբար՝ Արեւմտահայաստանի հողային դատի հետապնդումին հետ, որոնք՝ շուկայիկ մտածողութենէն շատ հեռու, էպէս զոհողութիւն, նուիրում ու տեսլական պահանջող աշխատանքներ են գերազանցօրէն:

4/ Հարցում- Ո՞վ է հանգամանաւոր իրաւական պահանջատէրը՝ Արեւմտահայաստանի հողային Դատին, նախաեղեռնեա՞ն սփիւռքը, յետ-սովետական հայրենաթող արեւելահայութեա՞ն սփիւռքը, թէ՞ յետեղեռնեան բռնի հայրենահանեալ արեւմտահայութեան սփիւռքը:

Պատասխան- Ո՛չ նախաեղեռնեան սփիւռքը, ո՛չ ալ յետ-սովետական հայրենաթող արեւելահայութեան սփիւռքը չեն տեղահանուած իրենց հայրենիքէն, իրենց պապենական հողերէն ԲՌՆԻ ԿԵՐՊՈՎ չեն հայրենահանուած...Անոնք իրենց ազատ կամքով լքած են իրենց հայրենիքը, ինչ որ ալ ըլլան արդարացուցիչ թէ ոչ-արդարացուցիչ պատճառները այդ հայրենալքումին: Մինչդեռ, յետեղեռնեան հայրենահանեալ արեւմտահայութեան սփիւռքը, բռնի կերպով տեղահանուած կամ տարագրուած ըլլալով իր հայրենի օձախէն, իր բնօրրանէն, իր հայրենիքէն՝ կրնայ դառնալ հանգամանաւոր իրաւական պահանջատէրը՝ իրմէ բռնախլուած հայրենիքին, իմա Արեւմտահայաստանի հողային Դատին, պայմանաւ որ սակայն ան կարենայ վերակազմակերպուիլ քաղաքականօրէն եւ կեանքի կոչել իր Միակ Լիազօր Ներկայացուցչական Մարմինը եւ՝ իրաւական-քաղաքական ինքնուրոյն կարգավիճակ տալ իր Տարագիրի կամ Հայրենագրկեալի հաւաքական ինքնութեան:

5/ Հարցում- Տարագիր արեւմտահայութեան աշխարհասփիւռ եւ օտարահպատակ բեկորները կրնա՞ն երկար ատեն, յաւիտենապէս՝ պահպանել իրենց հայու ինքնութիւնը՝



ա) Եթէ՝ մոռնան իրենց ՏԱՐԱԳԻՐԻ գիտակցութիւնը եւ գործեն ՏԱՐԱԲՆԱԿԻ գիտակցութեամբ, «Ուր հաց՝ հոն կաց»ի նշանաբանով.

բ) Եթէ՝ առնեն Արեւելահայաստանի քաղաքացիութիւն.

գ) Եթէ՝ ընդունին բազմաինքնութեան եւ անդրազգայնութեան նորաստեղծ վարկածները:

Պատասխան- Տարագիր արեւմտահայութեան աշխարհասփիւռ եւ օտարահպատակ բեկորները՝ եթէ մոռնան իրենց տարագիրի գիտակցութիւնը եւ հետեւաբար՝ անկէ բխող պահանջատիրական յանձնառութիւնը, կրնան տակաւ կորսնցնել իրենց հայու ինքնութիւնը, քանզի «ուր հաց՝ հոն կաց»ի հոգեբանութեամբ եւ մտածելակերպով, իրենց առաջնահերթ մտահոգութիւնը կը դառնայ բարօր եւ նիւթապէս ապահով կեանքի քաղքենիական եւ պատեհապաշտական փնտռտուքը եւ ոչ՝ հայօրէն ապրելու, մաքառելու, պայքարելու եւ Հայ Դատ հետապնդելու դժուարին, բազում զոհողութիւններ եւ քաղաքական յանձնառութիւն պահանջող ճանապարհը: Իսկ եթէ անոնք առնեն Արեւելահայաստանի քաղաքացիութիւն, չեն կորսնցնէր իրենց հայու ինքնութիւնը որպէս այդպիսին, սակայն՝ կը դադրին հայրենագուրկ ըլլալէ, ընդունած ըլլալով Արեւելահայաստանը որպէս իրենց հայրենիքը: Հետեւաբար, նմանները հարց տալու են, թէ՛ ո՞րն է գլխաւոր կամ առաջնահերթ խնդիրը. Արեւելահայաստանի քաղաքացիութեան փաստաթուղթ ունենա՞լը, թէ՞՝ Տարագիր ըլլալը եւ անկէ բխող հայրենիք, այսինքն պապենական հողեր վերադարձի իրաւունքին Պահանջատէր ըլլալը:

Ինչ կը վերաբերի անդրազգայնութեան եւ յարակից վարկածներուն, անոնք անյարիր են էապէս ազգային ինքնութիւն պահպանելու համար մղուող պայքարին հետ եւ, խորքին մէջ, համաշխարհայնացման կեղծ գաղափարախօսութեան տարածման կը ծառայեն աշխարհով մէկ:

6/ **Հարցում-** Տարագիր արեւմտահայութեան աշխարհասփիւռ եւ օտարահպատակ բեկորները եթէ՝ չկազմակերպուին որպէս քաղաքական ինքնուրոյն հաւաքականութիւն, եւ եթէ ձեռք չբերեն՝ որպէս այդպիսին, միջազգային կարգավիճակ, կրնա՞ն հանգամանաւոր իրաւական պահանջատէրը ճանչցուիլ՝ Արեւմտահայաստանի հողային դատին, եւ լսելի դառնալ՝ միջազգային ատեաններու առջեւ:

Պատասխան- Եթէ տարագիր արեւմտահայութեան բեկորները չկազմակերպուին որպէս քաղաքական ինքնուրոյն հաւաքականութիւն, եւ ձեռք չբերեն միջազգային կարգավիճակ, չեն կրնար հանգամանաւոր իրաւական պահանջատէրը ճանչցուիլ Արեւմտահայաստանի հողային դատին, չեն կրնար լսելի դառնալ միջազգային ատեաններուն առջեւ: Յաւաքի է հաստատել որ Մեծ Եղեռնէն շուրջ ահա հարիւր տարի ետք, տարագիր հայերս չկրցանք ձեռք բերել մեր տարագիրի ինքնութիւնը հաստատող իրաւական կարգավիճակ, չկրցանք միաւորուիլ մէկ ու միակ լիազօր ներկայացուցչական Մարմնի մը ներքոյ, յաղթահարելով մեր նեղ-անձնական, խմբակային, կուսակցական, հատուածական սին ու գաւառամիտ նկատառումները, միաժամանակ ցուցաբերելով ազգային-քաղաքական հասունութիւն, գիտակցութիւն, լայնախոհութիւն, հեռանկարային մտածողութիւն.....այլ տասնամեակներ շարունակ մենք մեզ օրօրեցինք Յեղասպանութեան ճանաչումը մուրալով այս կամ այն



պետութենէն, խորհրդարանէն կամ անձնաւորութենէն, մենք մեզ խաբելով որ ճանաչման գործընթացն էր ճիշդ ուղին հայ Դատի պահանջատիրութեան, ճանաչումը դարձնելով ինքնանպատակ...: Մինչդեռ, պարզէն ալ պարզ է, որ Դատ կը նշանակէ արդարութեան վերականգնման հետապնդում, իրաւունքի վերահաստատում, ինչ որ կը պահանջէ ոչ միայն դժուարին, լաւապէս ծրագրաւորուած ու բարդ իրաւաքաղաքական աշխատանք, այլ նաեւ կը պահանջէ, առաջին հերթին, յստակացնել, թէ ո՞վ է լիազօր իրաւապահանջատէրը, որ պիտի յանձնառու ըլլայ Հայ Դատի դժուարին, երկարաշունչ հետապնդումին եւ այդ ուղղութեամբ ալ լսելի դառնայ միջազգային ատեաններու առջեւ: Տակաւին, մենք չկրցանք դեռեւս յստակ պատասխանը տալ երկու ամէնէն տարրական հարցումներուն՝ Ո՞վ է Պահանջատէրը եւ Ի՞նչ է Պահանջուածը....

7/ Հարցում- Մեծ եղեռնի դարադարձի ստուգատեսին՝ օրակարգի հարց պէտք է մնայ ցեղասպանութեան պղատոնական ճանաչումը, թէ՞ պէտք է անդրանցնիլ՝ Արեւմտահայաստանի հողային պահանջատիրութեան, եւ կազմակերպել՝ Տարագիր Արեւմտահայութեան Համաշխարհային Քոնկրէտը (ՏԱՀՔ), ձեռքբերելու համար քաղաքական ինքնուրոյն հաւաքականութեան՝ ՀԱՅՐԵՆԱԶՐԿԵԱԼ ԺՈՂՈՎՈՒԻՐԴԻ Միջազգային կարգավիճակ:

Պատասխան- Ցեղասպանութեան ճանաչման գործընթացի քարացած կարծրատիպէն, որ առաւելաբար բարոյական բնոյթ ունի եւ ապաքաղաքական է, ա՛լ շատոնց ժամանակն է անցնելու Արեւմտահայաստանի հողային պահանջատիրութեան՝ շատ անելի դժուար, երկարաշունչ, լաւապէս կազմակերպուած քաղաքական-իրաւական պայքարին: Սակայն ցարդ Տարագիր հայութիւնը կը մնայ առանց հաւաքական ինքնութեան, անտէր, անտիրական, խառնիճաղանձ վիճակի մը մէջ: Պէտք է անյապաղ ձեռքբերել հաւաքական ուրոյն ինքնութիւն, միջազգային իրաւական անձնաւորութիւն, որպէս «Տարագիր Հայութիւն»: Այս կարգավիճակը կարելի է ձեռքբերել, երբ տարագիր հայութեան բեկորները խտանան ու միաւորուին՝ ընտրովի կայացած, Ներկայացուցչական միակ լիազօր Մարմնի մը ներքոյ, կազմակերպելով, ինչպէս նշուած է հարցարանին մէջ, Տարագիր Արեւմտահայութեան Համաշխարհային Քոնկրէտը կամ ՏԱՀՔ-ը: Այսպիսով է որ Տարագիր Հայութիւնը կրնայ ունենալ Պահանջատէրի իրաւական հանգամանք, իրաւական կարգավիճակ՝ ներկայանալու համար միջազգային ատեաններուն առջեւ:

Աւելցնենք որ Տարագիր Հայութեան այս հանգամանքը կրնայ առաւել ամրապնդել Հայաստանի Հանրապետութեան դիրքերը, որպէս իրաւաքաղաքական հզօր նեցուկ, թեւ ու թիկունք, ինչպէս նաեւ՝ կրնայ զօրաւոր լծակ դառնալ անոր՝ քարոզչական եւ դիւանագիտական առումներով: Մինչդեռ՝ անկազմակերպ, անտէր-անտիրական եւ ապակէղորոն Սփիւռք մը, որ ենթակայ ալ կը մնայ տարրալուծուելու ահեղ սպառնալիքին, չի կրնար ազդեցիկ գործօն դառնալ Հայաստանի Հանրապետութեան հզօրացման՝ բոլոր առումներով ալ: Աւելին, Սփիւռք-Հայաստան իրա՛ւ, արդիւնաւէտ, համահայկական համախոհութեան եւ գործակցութեան համար, նախապայման է ունենալ՝ Սփիւռքի անունով խօսող ընտրեալ եւ լիազօր ներկայացուցիչներ: Անհրաժեշտ է ունենալ տարագիր



հայութիւնը ներկայացնող, անոր իրաւական միասնութիւնը արտայայտող՝ Տարագիր հայութեան կեդրոնական խորհուրդ:

Եթէ անկեղծ ենք մեր Պահանջատիրական դատի հետապնդումին մեջ, ամէն տեսակի հռետորաբանութենէ եւ շրթունքի մարզանքէ գերիվեր, ի մասնաւորի՝ Հայոց վրայ գործադրուած Յեղասպանութեան ճանաչումը միայն ապահովելու պղատոնականութենէն, ուրիշներէն փուճ մխիթարութիւն մուրալու ստրկամտութենէն անդին, մենք պարտաւոր ենք այս քաղաքական ծանրակշիռ եւ լրջագոյն քայլը առնելու անյապաղ եւ Հայ Դատի մեր քաղաքական յանձնառութիւնը դնելու կազմակերպչական, իրաւական, երկարաշունչ եւ նպատակաւաց պայքարի նոր հարթութեան վրայ: Առանց Տարագիր հայութեան Իրաւական Հանգամանքին, առանց ՀԱՅՐԵՆԱԶՐԿԵԱԼ ԺՈՂՈՎՈՒԴԻ Միջազգային կարգավիճակին, որ կրնայ բխիլ Համասփիւռքահայ Քոնկրետէն, զոր պարտինք կազմակերպել ամէն գնով ու առանց յետաձգումի ու ձգձգումի, Հայ Դատի մեր յանձնառութիւնը չի կրնար արդիւնաւորուիլ եւ տակաւ կրնայ մարիլ համաշխարհայնացող աշխարհի մը՝ ազգ ու պատմութիւն, իրաւունք ու սահման ջնջող ու համահարթեցնող հզօր գլանին տակ: Մեծ Եղեռնի դարադարձի գերագոյն մարտահրաւերն է այս, կը խորհիմ, ուղղուած տարագիր արեւմտահայութեան տակաւ փոշիացող բեկորներուն.....:

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

ՆԻԿՈՍԻԱ-ԿԻՊՐՈՍ

ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ ԵԳԻՊՏԱՀԱՅ ՊՐՆ. ՎԱՐԴ ՎԱՀՐԱՄԻ ՀԵՏ

Եգիպտահայ համայնքը պատմական հին արմատներ ունի, որոնց սկիզբը կարելի է համարել այն վճռորոշ թուականը, երբ եգիպտահայ գաղութի նախակարապետ Պօղոս Պէ



Եուսուֆեան (1769-1844) պետական բարձրաստիճան պաշտօն ստացաւ՝ Եգիպտոսի Կառավարիչ Մոհամետ Ալիէն: Իրմէ վերջ, Նուպար Փաշա Եգիպտական պետութեան սանդուխէն կը բարձրանար վեր ու կը հասնէր վարչապետութեան պատուաբեր դիրքին՝ 1894-ին: Այնուհետեւ, իր գործը կը շարունակէր իր որդին՝ Պօղոս Նուպար Փաշան, որ յետագային հիմնադիրը եղաւ Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան: 1947-ին, Տարուք թագաւորը եգիպտահայ գաղութին պարգեւեց վարչական որոշ ինքնավարութիւն ալ, որով ան օժտուեցաւ

Համայնքային Խորհուրդով՝ տեղական օրէնքի հիման վրայ: Սա՝ որպէս յառաջաբան, մեր առաջին հարցումին:



1/ Հարցում- Պրն. Վարդ Վահրամ, վերոնշեալ հանգամանքներուն տակ, ինչո՞ւ Հայկական Հարցը կամ Հայոց Յեղասպանութեան պաշտօնական ճանաչման հարցը՝ Եգիպտոսի կառավարութեան կողմէ, չարժարծուեցաւ մինչեւ վերջերս, մանաւանդ նկատի ունենալով որ եգիպտահայ գաղութը ի՛նչ մեծ ներդրում ունեցած է երկրի քաղաքական-տնտեսական եւ մշակութային կեանքին մէջ:

Պատասխան- Ըստ իս, ասիկա կը բխի քանի մը պատճառներէն, որոնք հետեւեալն են.- Առաջին՝ Եգիպտոսը կը պատկանէր Օսմանեան կայսրութեան, երկրորդ՝ Բրիտանական գաղութարար իշխանութեանց ներկայութիւնը կար Եգիպտոսի մէջ, երրորդ՝ հայ կուսակցութեանց հատուածամուլ մօտեցումները եւ իրարու հետ մրցակցութիւնները թոյլ չէին տար որ միասնական կեցուածքով մը հանդէս գային անոնք՝ եգիպտական կառավարութեան մօտ: Չորրորդ՝ եգիպտահայ գաղութին մօտ կար այն վախկոտ կեցուածքը, որ նման հարցեր արժարծելը կրնար վտանգաւոր ըլլալ գաղութին ընդհանրապէս եւ նոյնիսկ Թուրքիոյ հայութեան: Ներկայիս գաղութին թիւը նօսրացած ըլլալով, ան շատ աւելի կրաւորական դարձած է, մանաւանդ որ ահաւոր պակասը կայ պայքարող մտաւորականներու եւ գաղափարի մարդոց՝ հայ ղեկավարութեան շարքերէն ներս, եթէ չհաշուենք այն անձերը, որոնք միայն ազգային երգերով կը ոգեւորուին: Այդքա՛ն: Յիշատակելու է նաեւ եգիպտահայերու փափկանկատութիւնը՝ տեղւոյն բնակչութեան մեծամասնութեան կրօնական զգայնութիւններուն:

2/ Հարցում- Կրնայի՞ք մանրամասնել, թէ ինչպէ՞ս եւ որո՞նք նախաձեռնեցին, որ Հայոց Յեղասպանութեան հարցը, որպէս դատական խնդիր, ներկայացուէր՝ Եգիպտոսի Իսլամական Եղբայրութեան դէմ պայքարող, Ժողովրդական Ճակատին:

Պատասխան- Իմ ընկերս՝ Մոհամետ Խէրալլան, որ հիմնադիրներէն մէկն է վերոնշեալ Ճակատին, ինչպէս նաեւ ուրիշ ինծի ծանօթ անդամներ, օր մը ինծի հարցուցին, եթէ կարելի պիտի ըլլար նման Դատ մը բանալ Թուրքիոյ եւ Էրտողանի դէմ՝ Յեղասպանութեան հարցով: Ժամանակ խնդրեցի որ մտածեմ եւ հարցը ուսումնասիրեմ: Յետոյ այն եզրակացութեան յանգեցայ, որ Դատը պէտք է ընդգրկէ նաեւ՝ Հայոց Յեղասպանութեան ճանաչման խնդիրը Եգիպտոսի կառավարութեան կողմէ, որովհետեւ Եգիպտոսը վկայ եղած էր գործադրուած Յեղասպանութեան եւ հայ բազմահազար որբերու իր տարածքէն ներս ընդունումին:

3/ Հարցում- Այս գործընթացը հիմա ո՞ր հասած է, եւ ի՞նչ են կարելիութիւնները, որ անիկա հասնի՝ Եգիպտոսի կառավարութեան կողմէ Հայոց Յեղասպանութեան պաշտօնական ճանաչումին եւ դատապարտումին:

Պատասխան- Ուրախ եմ յայտնելու, որ 3 Դեկտեմբեր 2013-ին, գլխաւոր դատաւորը ընդունեց դատը եւ զայն ուղարկեց Վարչական Դատարան առ ի ուսումնասիրութիւն: Սա առաջին կարելոր քայլն է, որ կրնայ մեզ յուսադրել որ վերջ ի վերջոյ կրնանք դրական արդիւնքի մը



հասնիլ: Հաւանական է, սակայն, որ մինչեւ Մարտ ամիսը, մենք որեւէ պատասխան չունենանք:

4/ **Հարցում**- Ի՞նչ անդրադարձ կրնայ ունենալ, կը խորհիք, իսլամական աշխարհին վրայ՝ Եգիպտոսի պաշտօնական ճանաչումը Հայոց Յեղասպանութեան: Կրնա՞յ ատիկա ազդու գործօն դառնալ, որ Թուրքիան վերջապէս ընդունի իր արիւնոտ անցեալը:

Պատասխան- Եգիպտոսի ճանաչումը Յեղասպանութեան կրնայ շատ մը պատմական հարցեր յարուցել, ինչ կը վերաբերի պատմական փաստերու մեկնաբանութեան: Նմանապէս, ատիկա կրնայ քաջալերել որ այլ իսլամ հանրապետութիւններ եւս ընդունին Յեղասպանութիւնը, ինչ որ հայնապատ մթնոլորտ մը կրնայ ստեղծել եւ Թուրքիոյ վրայ ճնշում բանեցնելու զօրաւոր ազդակ դառնալ, որ ընդունի Յեղասպանութիւնը:

5/ **Հարցում**- Ի՞նչ անդրադարձ կրնայ ունենալ այս բոլորը Էրտողանի կառավարութեան վրայ՝ Եգիպտոսի ներկայ կառավարութեան հետ իր ունեցած յարաբերութիւններուն գծով:

Պատասխան- Էրտողաններ կու գան ու կ'երթան. Կարելորը՝ ժողովուրդներու եւ երկիրներու ճանաչումն է Թուրքիոյ անմարդկային, արիւնարբոյ բնոյթին: Աշխարհին պէտք է յստակ դառնայ որ թրքացեղ այս ժողովուրդները՝ Մոնկոլ, թաթար եւ թուրք, Թուրան կոչուած, պէտք է զսպուին, որ վերջ դնեն իրենց վայրագութեանց: Ճիշդ է որ կան ազնիւ եւ կրթեալ թուրքեր ալ, սակայն անոնց թիւը շատ քիչ է, եւ անոնք զօրաւոր ճնշումին տակն են իրենց կառավարութեան:

6/ **Հարցում**- Պրն. Վարդ Վահրամ, ի՞նչ կ'ուզէիք աւելցնել մեր հարցումներուն վրայ:

Պատասխան- Պիտի ուզէի նշել, որ այս հարցով, ես մօտեցայ շատ մը հայերու, առաջարկելով իրենց գործակցութիւնը: Կան որ խանդավառ են, սակայն կ'ուզեն հեռու մնալ: Կան ալ, որ փախուստ կու տան զանազան պատրուակներով: Ես չեմ սիրեր ստախօսները, երկերես մարդիկ եւ ուրիշին վրայէն մագլցողները:

Շատ մը ոչ-հայեր զօրավիզ եղան ինծի, հասկացողութիւն ցուցաբերեցին մեր Դատին նկատմամբ եւ նոյնիսկ այդ գծով արխիւային պրպտումներ ընելու տրամադրութիւն ցոյց տուին: Ներկայացուած հարցազրոյցներէն ետք՝ եգիպտական տարբեր հեռուստակայաններէն, ստացայ շատ մը գնահատականներ եւ հասկացողական վերաբերմունք՝ Հայ Դատին նկատմամբ դրսեւորած զգացումներուս նկատմամբ: Ինչպէս կ'ըսէ Սուրբ Գիրքը, «զա՛րկ դուռը եւ պիտի բացուի», նոյնպէս ալ կարելի է ըսել, որ անարդարութեան մը նկատմամբ լռութիւն պահելը՝ համր սատանայ մը ըլլալ պիտի նշանակէր:

Հարցազրոյցը վարեց՝ Արմէն Զէչճէնեան

Գրական-Մշակութային

Մի՛ մեկնիր

Երեկ բարձրաչարկ շէնքում եւս մէկ բնակարանի լոյս հանգաւ, չգիտեմ՝ ժամանակաւոր, թէ այդպէս էլ հանգած կը մնայ միւսների նման...Մէկ ընտանիք էլ մեկնեց օտար երկիր, որտեղ գուցէ կը գտնի ապրելակերպի աւելի արժանավայել պայմաններ, բայց ոչ Հայաստան.....Նրանց համար էլ Հայաստանը մնաց հեռում՝ որպէս յիշողութիւն՝ ուրախ թէ թախճոտ...Ճիշդն ասած, նշանակութիւն էլ չունի՝ ինչպիսին կը լինի յիշողութիւնը, հիմա արդէն միեւնոյն է, քանզի մի անբացատրելի ներշնչանք դարձեալ կը մնայ անկատար. մի ներշնչանք, որ ոչ մի տեղ չէս գտնի, տիեզերական մի ոգի, որ այդպէս էլ մնայ անմեկնելի:



Հազար ու մի մտքեր տանջում են ինձ:Ամէն գնացողի հետ մի փխրուն յոյզ տեղի է տալիս ու հոգիս տակնուվրայ անում: Կարծես անշրջելի է պատմութեան այս դաժան էջը: Հարիւրամեայ մղձաւանջի գոյները խտացել են այնպէս, որ այքերիս առաջ անընդհատ պատկերանում են եղեռնի ահասարսուռ տեսարանները: Ուզում եմ վերագտնել յոյսերս, բայց երէկուայ հանգած լոյսը հանգիստ չի տալիս ինձ, քանզի գիտեմ, որ վաղը նորից կը հանգչեն: Իսկապէս, արտագաղթ չէ, այլ հարկադրուած վտարում, ճարահատեալ փախուստ...Աշխարհն, այո, բոլորիս ընդհանուր տունն է, բայց իւրաքանչիւր ազգի կայացումը իրականանում է սեփական հող ու ջրի ուժով: Հող, որ կարող է անվերջ սնուցել, ջուր, որ կարող է մաքրագործել, սակայն դրանք էլ են յոգնել յաւէտ դեգերումներից: Հայ մարդու ինքնահաստատումը միայն Արարատի փէշերին է լինում՝ սրբազան օրէնքների մոգական ազդեցութեամբ...

Մի փոքրիկ երկիր, երբեմնի հզօր ու անպարտ երկրից մի կտոր հայրենիք, մի ավի դրախտավայր, որ այսքան արնածոր է այսօր դարձել: Մինչդեռ իւրաքանչիւրս մեր ավիի չափով պէտք է պահպանելինք նրան, սակայն հեռանում ենք, անվերջ հեռանում:

Ի՛նչ հայրենակից, ու՛ր ես գնում, ու՛մ ես թողնում քո պապերի երկիրը, քո վիրաւոր, բայց յաղթանակած հողը: Թողնում ես նրան, ով ահա քանի անգամ քանդում է մեր շէն տունը, ով հրճուանքի տօնահաղէս պիտի ապրի, ուրախութեան զազրելի խրախճանք պիտի զգայ իր նենգ հոգում:

Հայրենակի՛ց, ինքդ էլ գիտես, որ մեր ազգի դէմ վաղուց յատուկ ծրագրուած է այս



արհաւիրքը՝ յայտնի լոգունգով: Ասում են՝ չար նախանձը պումերանկի նման վնասում է նրա կրողին, ուրեմն սպասենք տիեզերական պտոյտի հրաշքներին:

Շատ եմ ուզում, որ յիշես Բաֆֆու խօսքերը.<Ամէն հայ , առանձին վերցրած, առիւծ է, ինչպէս և ինքը ու դատողութեամբ՝ հսկայ >: Մի՞ թէ քեզ պարզ չէ, թէ ինչու է այս չար ու սրատամ աշխարհն այդքան անխնայ մեր հանդէպ: Բոլորս էլ գիտենք, որ այստեղ կեանքը դժուար է, ապրուստի միջոցները սուղ են, իսկ մարդիկ այս անելանելի վիճակից դուրս գալու միակ ելքը լուծում են երկրից հեռանալով: Հեռանում են մենակ, ընտանիքներով, ընկերներով, գերդաստաններով, ով ինչպէս կարողանում է; Հասկանում եմ, որ հեռանալն էլ հեշտ չէ: Մարդիկ գնում են՝ հոգում ցաւ, ավստսանք, վիրաւորանք, յուսահատութիւն, յետոյ այդ ամէնին խառնում է կարօտը: Կարծես երբեմնի շէն երկրում կեանքը սայթաքել և ընկել է ինչ-որ անյատակ վիճի:

Հայ մարդը արդէն երկար ժամանակ կառուցում է օտարների երկրները՝ իր երկիրը թողած մոռացութեան լաբիրինթոսում: Մի օր էլ նա կը դառնայ օտար, կը մոռանայ տասնեակ հազարամեակների պատմութիւն ունեցող մեր լեզուն, կը մոռանայ նաեւ այստեղ մնացած իր հատուկենտ հարազատներին: Ու կամաց-կամաց հայրենիքը կը կորչի անորոշութեան թանձր խաւարում:

Հերոսների արեամբ ձեռք բերուած ազատութիւնն ասես պատանդ է դարձել, անգոր է դարձել՝ յաղթահարելու բոլոր անյաջողութիւնները:

Յիշի՛ր, բարեկա՛մս, Աւետեաց երկիր միայն վերադառնում են, ավետման կանչի խորհրդով են վերադառնում: Ի հեճուկս այս չար աշխարհի՝ դու պիտի մնաս, հայրենակի՛ց: Սա է քո հոգեւոր հայրենքը: Մենք շատ դժուար ենք ապրել մեր լեռնաշխարհում, մագաղաթներն անգամ չեն հերիքել գրելու մեր պատմութեան էջերը: Տկար է հողը հայոց, բայց այն վերստին կը հզօրանայ , երբ դու չմեկնես: Այո՛, այո՛, ծանր է, բայց պէտք է մնանք, քանզի օտար երկրներում հայրենիք չկայ: Մեր հոգին այս հողում է արարուել: Այստեղ է միայն, որ երկինքն ու երկիրը շատ միաձոյլ են, այստեղ է, որ երկար ժամանակ թագաւորել են Լոյսը, Ճշմարտութիւնը, Բարեպաշտութիւնը:

Հաւատացած եմ, որ մօտ է այն օրը, որ Ագռաւաքարից դուրս կը գայ Սասնայ Միեր հերոսը, և վերստին կը շողայ Արեւը: Ոչ ոք չի կարող փակել Արեւի ճանապարհը: Հաւատա՛, չի կարող արդարութիւնն այդքան գերուած, շղթայուած մնալ:

Մի՛ մեկնիր երկրից, որ ես չտրտմեմ, մնա՛, որ ես էլ մնամ: Մնա՛, հայրենակից, մնա՛, որ բոլորս միասին ապրենք, որ միասին կառուցենք մեր տունը:



Միայն այս կերպ կ'իմաստաւորուի հայրենիքի գոյութիւնը: Մի՛ մեկնիր, լսու՛մ ես, ինդրում եմ, մնա՛, որ ձեռք ձեռքի մեկնած. ուս ուսի տուած՝ գնանք Արեգական ճանապարհով՝ հայ ոգու հզօրացման միակ յաւերժական ճանապարհով:

Կ. Մովսիսեան

Հայաստան. 2014թ.

Տեսակէտ

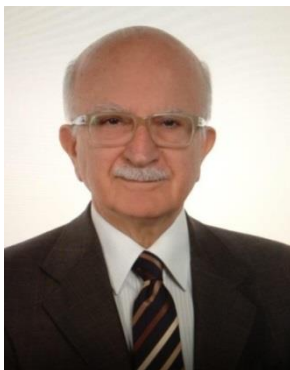
«Հայ Սեղանաւորներ»

Ուշագրաւ Աշխատութիւն Մը

Մինաս Գոճայեան,

Լոս Անճելըս, 1 Դեկտեմբեր 2013

«Հայ Սեղանաւորներ Միջին Արեւելքի Տարածքին Պոլիսէն Մինչեւ Պէրոյթ» Հեղ.՝ Մկրտիչ Յ. Պուլտուքեան



Հայկական Յեղասպանութեան համապարփակ ուսումնասիրութեան անդաստանին մէջ կարելոր ներդրում մը դրուած է սեղանի վրայ: Հայ թէ մանաւանդ օտարագրի բանասերներու եւ պատմաբաններու տրամադրութեան դրուած է եւս մէկ գիրք՝ «Հայ Սեղանաւորներ Միջին Արեւելքի Տարածքին Պոլիսէն Մինչեւ Պէրոյթ» վերնագրով, հեղինակութեամբ Մկրտիչ Յ. Պուլտուքեանի, Պէրոյթ, 2012: Հայ տնտեսագիտական փորձառութեան ուսումնասիրութեան մէջ նկատելի ուսումնասիրութիւն մը ըլլալու կողքին՝ նշուած հրատարակութիւնը լուսարձակի տակ կ'առնէ նաեւ 1915-1923 թուականներու եւ ապա հանրապետական Թուրքիոյ մէջ համակարգուած ձեռով հայկական դարաւոր ներկայութիւնը փոշիացնելու քաղաքականութիւնը, ինչպէս նաեւ Օսմանեան կայսրութեան տարածքին հայ ժողովուրդի կրած տնտեսական աստղաբաշխական կորուստները:

Մկրտիչ Յ. Պուլտուքեան միջազգային տնտեսագիտութեան մէջ յայտնի անուն մըն է, որուն վստահուած էր Լիբանանի Կեդրոնական Դրամատան փոխկառավարիչի խիստ



պատասխանատու պաշտօնը (1985-1990): Ան ներկայացուցած է Լիբանանը Միջազգային Հիմնադրամին մէջ (IMF)՝ արժանանալով նշեալ հաստատութեան բարձր գնահատանքին: Այնպէս որ հեղինակը, երբ կը գրէ այս ուսումնասիրութիւնը՝ ունի տնտեսագիտական հսկայ պաշար, գիտելիք ու միջազգային հարուստ փորձ:

Մ. Յ. Պուլտուքեան «Յառաջաբան»ին մէջ կարելոր մատնանշում մը կը կատարէ այս հրատարակութեան իւրայատկութեան մասին: Ան կը գրէ. «Ընթերցողը աւելի ծանօթ է Օսմանեան ժամանակաշրջանի քաղաքական ճնշումներուն եւ մեր ժողովուրդին անոնց ձգած ազդեցութեան: Ահաւասիկ հայ ընթերցողին սեղանին վրայ կը ներկայանայ գիրք մը, որ բովանդակութեամբ կը շեղի իր նախորդներէն եւ յանդուգն փորձ մը կը կատարէ նկարագրելու՝ խոճայական կապիտալի մասին, ապա Օսմանեան կայսրութեան դրամաշրջանառութեան համակարգին մէջ մեր նախնիներուն տիրապետած հմտութեան»: (էջ 17)

Եւ այսպէս անուանի տնտեսագէտը ցոյց կու տայ հայ ձեռնարկատէրերու, լումայափոխներու, սեղանաւորներու (Banker), վաճառականներու, ամիրաներու ամբողջ պատկերը, որոնցմէ կը պարզուի կայսրութեան տարածքին հայ ձեռնարկատէրերու գործառնութեանց ընդարձակ պատկերը, որմէ օգտուած են ոչ միայն իրենք, այլ ամբողջ կայսրութիւնը, որոնց մէջ անշուշտ նաեւ թուրքերը:

Հայ սեղանաւորները մեծ վստահութիւն վայելած են կայսրութեան մօտ՝ սկսելով սուլթաններէն, ներքին եւ արտաքին շուկաներու վրայ, միջազգային տօնավաճառներուն, եւրոպական վաճառականական ու էլեւմտից «պուրսա»ներու եւ կամ առեւտրական սրահներու մէջ: Աշխարհագրական տարածքը հայ տնտեսագիտական մտքի կը սկսէր ռվկիանոսէն ու կը վերջանար ռվկիանոսով՝ Խաղաղականէն Հնդկաց եւ Ատլանտեանի ասիերը՝ Ամսթերտամ ու Մանչեսթըր:

Մկրտիչ Յ. Պուլտուքեան համբերութեամբ ու բժախնդրութեամբ կը ներկայացնէ գործառնութեանց բարդ համակարգը, գոր զարգացուցած են հայ սեղանաւորները, ինչպէս՝ տոկոսով պարտք տալու, վարկ բանալու, ստացականներ փոխանակելու, օրինաւոր դրամական փոխանցումներ կատարելու, պետութեան շահերը պաշտպանելու (այս պարագային Օսմանեան կայսրութեան), հարկերը հաւաքելու եւ պետական ֆինանսական վիճակը առողջ պահելու գործառնութիւնները եւ հաշուեկշիռները ճշգրտութեամբ ներկայացնելու ճամբաները: Այլ խօսքով ամբողջ գիտութիւն մը իր եզրաբանութեամբ (terminology, հայերէն եւ օսմաներէն-թրքերէն) զարգացուցած են հայ սեղանաւորները. յիշենք՝ վարկագիր, փոխանակագիր, աւանդառութիւն, ապրանքի յանձնառողջէք, եւ այլն:

Գիրքը միաժամանակ սպառիչ բացատրութիւններ կու տայ առեւտրա-տնտեսական-էլեւմտից գործերով զբաղուող խաւերու մասին, ինչպէս՝ ամիրաները, չելեպիները (շարժուն դրամագլուխի տէր), խոճաները եւ ուրիշներ: Գիրքին մէջ տեղ գտած են նաեւ այսպէս



կոչուած «հայ կապիտալ»ի կարելոր ոստաններու կարելոր տեղեկութիւններ, ինչպիսիք եղած են Հին Ջուղան, Նոր Ջուղան, Սպահանը, Կալկաթան եւ յատկապէս Պոլիսը:

«Հայ կապիտալ»ի արդիւնաւոր շահարկումը եւ անկէ ստացուած նիւթատնտեսական օգուտները եթէ յաճախ գնահատուած եղած են սուլթաններու կողմէ, որոնք առատ կերպով շքանշաններու արժանացուցած են կայսրութեան հաւատարիմ հայ հպատակները, եղած են նաեւ բութ ու համաշխարհային շուկայի համակարգէն շատ չհասկցող թուրք փաշաներ, մեծահարուստներ կամ պաշտօնեաներ, որոնք առիթը չեն փախցուցած սուլթանի մօտ վատաբանելու եւ կամ գրպարտելու «հայ կապիտալ»ի առաւել աչքի ինկող հայ ներկայացուցիչները եւ սուլթանի խորհրդատուները: Անոնց աչքը մնացած է հայ սեղանաւորներու, գործարարներու եւ արդիւնաբերողներու յաջող գործառնութեանց վրայ: Հետեւաբար պատահական չէին այն խիստ կողոպտչական միջոցառումները, որոնց շնորհիւ «օրէնքի» պիտակին ու անունին տակ, հայ բնակչութեան ամբողջ թողօնը, շարժական ու անշարժ ունեցուածքները, դրամատուներու մէջ գտնուող միլիոնաւոր գումարները պարզապէս յափշտակուեցան Ա. Համաշխարհային Պատերազմի տարիներուն եւ ապա հանրապետութեան շրջանին:



Ե՞րբ եւ ի՞նչ միջոցներով պիտի հատուցուին այս վնասները, որոնք կրնան թրիլիոնի հասնիլ:

Հեղինակը կ'անդրադառնայ նաեւ այս կարելոր խնդրին, որպէս հայկական պահանջատիրութեան յոյժ կարելոր միջոցառում: Ո՞վ դատարանի առջեւ պիտի բերէ այն պատասխանատուները եւ անոնց փառաւոր կողոպուտներուն վրայ առօք-փառօք նստած այսօրուան թուրքերն ու քիւրտերը: Ո՞ր միջազգային առեւտրական դատարանը պիտի բռնէ յափշտակիչներու օձիքէն եւ պահանջէ հատուցում:

Այս նկատառումով ալ հեղինակը երբ կ'անդրադառնայ գրքին նպատակին, պարզ ու մէկին կ'ըսէ. «Հարկաւոր է որ հայ նոր սերունդը խոր գիտակցութեամբ ուսումնասիրէ թէ ինչպէս հայուն դարերու ընթացքին կուտակած դրամագլուխը յափշտակուեցաւ, իւրացուեցաւ 1915-1923 սեւ տարիներուն, Օսմանեան կայսրութեան վերջաւորութեան, ազգի մը կողմէ, որ այսօր կ'ուրանայ իր գործած անմարդկային արարքը»: (Էջ 21-22)

Ներկայացուող հրատարակութիւնը ունի աղբիւրագիտական կարելոր նշանակութիւն: «Յաւելուած» բաժնին մէջ տրուած են հայերու կողմէ հիմնուած ֆինանսներն ու ֆինանսիստներու ցանկը, ձեռնարկատէրերու անուններն ու գործունէութիւնը եւ հայ ամիրաներու ցուցակը: Հեղինակը յատուկ բժախնդրութեամբ տուած է նաեւ լիբանանահայ



անուանի ու յաջողած սեղանաւորներու եւ դրամափոխներու ցանկը՝ հակիրճ տեղեկութիւններ տալով անոնց մասին:

Մ. Յ. Պուլտուքեան իր հրատարակութեան մէջ զետեղած է նաեւ արխիւային կարեւոր նիւթեր, անցեալի գործառնութիւններու նմոյշներ: Ան տեղ տուած է նաեւ ցեղասպանութեան ընթացքին ու անոր յաջորդած տարիներուն հայ ժողովուրդի կրած անհաշուելի նիւթական ու կալուածային վնասներու մասին գրուած Պետրոս Տէր Մաթոսեանի *The Taboo within the Taboo: The Fate of 'Armenian Capital' at the End of the Ottoman Empire* աշխատասիրութեան, որուն մէջ կը մերկացուի թուրքական յաջորդական կառավարութիւններու եւ թուրք դրամատէրերու եւ ձեռնարկատէրերու աւազակութիւնը:

Մեր առաջարկութիւնը պիտի ըլլար սոյն գիրքը համաշխարհային հանրութեան մատչելի դարձնելու նպատակով թարգմանել քանի մը լեզուներու, ներառեալ նաեւ թրքերէնի:

ՉՄԵՌՆԱՅԻՆ ԱԿՆԹԱՐԹՆԵՐ

ՄԻՐԵԼԻ ԸՆԹԵՐՅՈՂ,

Խոհ-Ապրումի ակնթարթները՝ այս, զորս կը միտիմ ներկայացնել այսուհետեւ փունջ առ փունջ՝ ԱԶԱՏ ԽՕՍԲ-ի իւրաքանչիւր համարին մէջ, թերեւս զարմացնեն քեզ, քանզի անոնք չեն տեղադրուիր ընթացիկ գրական սեռերու կադապարին մէջ... Արդարեւ, անոնք գրի առնուած են տուեալ պահի թելադրանքով եւ հրապարակուած են ատենին ընկերային ցանցի էջերուն վրայ: Անոնք գրուած են անմիջական անկեղծութեամբ, ընթերցողին հետ կիսելու համար պահին առթած ապրումներն ու մտորումները, սիրտէ-սիրտ եւ հոգիէ-հոգի փոխանցուող խոստովանութեան մը հանգոյն... Անոնց յարուցած հետաքրքրութիւնը, սակայն, ընթերցողին մօտ՝ պատճառ դարձաւ, որ մտածեմ զանոնք հրատարակել ԱԶԱՏ ԽՕՍԲ-ի մէջ ալ, այն յոյսով որ անոնց ընթերցումը քու մէջդ ալ թերեւս արթնցնէ որոշ հետաքրքրութիւն, դառնայ մտածման գրգիռ, զգացումի թէ յոյզի թրթիռ... Այս խոհ-ապրումները կ'ընդգրկեն ամենէն տարբեր ու այլաբնոյթ նիւթեր՝ ազգային-հասարակական-բարոյական, կամ բնութեան ու տիեզերքին հետ առնչուող թեմաներ, որոնք կապ ունին մեր մարդկային առօրեայ կեանքին հետ... ԱԶԱՏ ԽՕՍԲ-ի այս թիւով, պարագայական խորագիր մը ընտրեցի՝ «ՉՄԵՌՆԱՅԻՆ ԱԿՆԹԱՐԹՆԵՐ», քանի որ ներկայացուած գրառումները, մեծաւ մասամբ, ձմեռնային օրերու շունչով ու հեւքով են գրուած: Յետագային, վստահաբար տարբեր դասաւորումներու տակ պիտի ներկայացուին անոնք, կամ՝ առանց որեւէ



դասաւորումի: Լիովին բաւարարուած պիտի զգայի, եթէ այս՝ ծաւալով փոքր, բայց խիտ ու խոր գրութիւնները արժանանային ուշադրութեանդ, մատչէին սրտիդ, հետաքրքրութիւն արթնցնէին հայ խօսք ու գիրին, հայ Բառ ու Բանին նկատմամբ....

ԲԱՐԻ ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ:

Իր աւարտին հասաւ Նոր Տարուան եւ Ս. Ծննդեան տօնական օրերու խանդավառ եռուզեռը,



թոհուբոհը, եւ կեանքը մտաւ իր սովորական առօրեայ հունին մէջ...Ի՞նչ մնաց մեր հոգիին մէջ այս բոլորէն..., կրցա՞նք սրտա՛նց, անկեղծօրէ՛ն ուրախանալ, զգա՛լ տօնական օրերուն խորհուրդն ու բերկրանքը....թէ՞՞ ամէն ինչ անցաւ անհետ, մակերեսային զուարճանքով միայն, ցուցամոլութեամբ եւ մասամբ նորին, ոչինչ աւելցնելով մեր

ներքին կեանքին վրայ: Գուցէ նման հարցումները նոյնիսկ ծիծաղելի թուին ոմանց, քանի որ Տօնը շատ-շատերու համար՝ ճոխ սեղաններու, շքեղ կերուիտումի, ցոփ ու շուայտ խրախճանքի առիթ է սոսկ...որուն կը յաջորդեն յոգնածութիւնը, անբաւարարութեան զգացումը, հոգեկան դատարկութիւնը....ինչ որ մտածել կու տայ որ բո՛ւն երջանկութիւնը այլ տեղ պիտի փնտռել, ա՛յն չգովազդուող եւ չերեցող՝ հոգեւոր-բարոյական տարածքին վրայ թերեւս, որ մարդ էակին կը ներշնչէ սէր, ազնուութիւն, գեղեցկութիւն, ներդաշնակութիւն....

Ձիւնապատ լեռներ, ձիւնապատ հովիտներ....Ձմրան օրերու ձիւն-հրաշքն է սա, որ զերթ օրհնութեան մանանա, երկինքէն իջաւ փաթի՛լ- փաթի՛լ, բամպակ-բամպակ, իր սպիտակ խաղաղութիւնը փռելով ամենուր....հեքիա՛թ ու անո՛րջ լուսեղէն, որ սառնութեան դող կու տայ մարմնիդ, ջերմութիւն ու կարօտ՝ սրտիդ, որ կ'երագէ՛ իր մանուկ օրերը, երբ աշխարհ կը թուէր անչափ մաքուր, անմեղ, անապական....կը ներշնչէ կարծէք մաքրուիլ, զուլալուիլ, մանկան մը հոգւոյն պէս, թօթափել հոգիին վրայ դիզուած, կուտակուած փոշին, բիրեղանալ ձիւնին նման....Պիտի ուզէի երթալ ձիւնածածկ լեռներուն վրայ, անյազ աչքերով դիտել այդ սպիտակ հրաշքը, ներդաշնակուիլ, նոյնանալ բնութեան հետ եւ ինքնամաքրուի՛լ, ինքնամաքրուի՛լ....

Ի՞նչ կայ աւելի թանկ, քան անկեղծ, անմիջական, անկաշկանդ խօսքն ու զրոյցը, հոգեւոր-իմացական լիասիրտ հաղորդակցութիւնը մարդկանց միջեւ....ինչ-որ հազուադէպ գտանելի է կեանքի մէջ, ուր զանազան բարոյոյթներ, յետին միտքեր, հաշուենկատ մօտեցումներ կը կաշկանդեն առհասարակ սրտաբուխ, հոգեբուխ հաղորդակցութիւնը....Ահա թէ ինչու մարդ էակը ընդհանրապէս գոյութենական առանձնութիւն կը զգայ, նոյնիսկ երբ բազմամարդ է իր շրջապատը....Չոզիէ-հոգի եւ սիրտէ-սիրտ հաղորդակցութիւնը անփոխարինելի հարստութիւն է:



Անկեղծութիւնը ինքնին բարոյական հզօր ոյժ ունի...ան մթնոլորտ կը ստեղծէ, ան մթնոլորտ կը մաքրէ...Անկեղծ մարդուն անկեղծ խօսքին ու վարուելակերպին դիմաց, կեղծիքն ու սուտը կարծէք կը նահանջեն, կը պարտուին ժամ առ ժամ, դիմակները վար կ'առնուին տակաւ, մարդը կը դառնայ թափանցիկ՝ իր խոհերով եւ ապրումներով, քանզի անկեղծութիւնը իր վարակիչ ոյժով, կը փոխանցուի մարդէ-մարդ, սիրտէ-սիրտ, պայմանաւոր անիկա ըլլայ աննահանջ ու անվիատ...Իսկ կա՞յ աւելի թանկ բան, քան երբ համայնքին, ազգին ու երկրին հոգեբարոյական մթնոլորտը կը շնչէ անկեղծութեամբ, մաքրութեամբ՝ սուտի, կեղծիքի աղտերէն ու ախտերէն ձերբազատ....

Ամէնէն ուրախ պահուն անգամ, մարդ էակը քիչ մը տխուր է, քանզի իր ենթագիտակցութեան շերտերուն մէջ՝ կը զգայ կեանքի անցաւորութիւնը...ամէնէն տխուր պահուն, ան կ'ապրի կեանքի բերկրանքը, ապրելու ուրախութիւնը՝ գիտակից թէ անգիտակից: Այսպէս, թախիծն ու երջանկութիւնը անբաժան են իրարմէ, ուղեկից՝ իրարու, կեանքի մեր ամբողջ ճանապարհին....Բայց այդ հակասութիւնը չէ՞ որ իմաստ կու տայ երջանկութեան: Պիտի ըմբռնելի՞նք արդեօք երջանկութեան իմաստը, եթէ անոր չընկերանար տխրութիւնը....Խաւարին մէջ է որ կը փնտռենք լոյսը եւ կ'արժեւորենք զայն:

Տիեզերքի, բնութեան մէջ, ամէն ինչ կը խօսի նախաստեղծ ներդաշնակութեան մը մասին.... Խստաշունչ ձմեռը դեռ չեկած, ուշ աշնան օրերուն՝ կը դիտելի թռչունները, որոնք երամ-երամ կը գաղթէին դէպի հարաւի տաք երկիրները՝ ներքին բնագոյէ մը մղուած....Բնութեան մէջ, ամէն շնչաւոր էակ գիտէ կարծէք թէ ի՞նչ պիտի ընէ, իր ծննդեան պահէն իսկ, թէ ինչպէ՞ս պիտի սնանի, յետոյ՝ շինէ իր բոյնը, սնունդ տայ իր ձագերուն...թռչուններէն մինչեւ փոքրագոյն մրջիկները, միջատները....Անվրէպ կը գործեն բնութեան օրէնքները՝ ծառերուն, բոյսերուն եւ բնութեան բոլոր տարրերուն համար ալ, որոնք ձմռան եղանակէն ետք՝ զարնանային նոր կեանքով կը զարթնուն, կը բողբոջին, կը ծաղկին....Բնութեան այս Օրէնքները չտեսնելու տալը, զանոնք արհամարհելը եւ մանաւանդ զանոնք խախտել փորձելը կ'արժանանան, անտարակոյս, բնութեան խստագոյն պատիժ-աղէտներուն, որոնք երեւոյթ թէ աներեւոյթ կը հասնին մարդկային հոգիին ալ, անոր ներդաշնակութիւնը խանգարելով, տուն կու տան մարդ-բնութիւն-տիեզերք եղծանուած, խորտակուած կապերու, իրենց աւերիչ հետեւանքերով....

Ձեան ձերմա՛կ-ձերմա՛կ ծածկոցին տակ են՝ հայեացքիս դիմաց փռուած տուներու կղմինտրէ տանիքները, լեռան գագաթն ու լանջերը, շերտ-շերտ կուտակուել է ան բլրակներուն վրայ եւ պարտէզներու զառիթափին.... Կը դիտեմ, կը դիտեմ անյագո՛ւրդ այս հրաշք-տեսարանը, որ կը լուսաւորուի, կը դառնայ լուսեղէն տեսիլք արեւալոյսի պայծառ շողերուն տակ: Ամէն եղանակ իր հմայքն ու խորհուրդն ունի, նոյնիսկ ձմռան այս սպիտակ, անարատ գեղեցկութիւնը, որ կը թափանցէ հոգիէդ ներս, որպէս ինքնամաքրումի կա՛նչ ու հրաւէ՛ր, որպէս վաղուան զարթօնքի յո՛յս ու սպասո՛ւմ: Մեռած բնութեան տակ կը նիւրհեն խոտ ու



ծաղիկ, միջատներ անհամար....նոր կեանքով մը արթննալու համար՝ գարնան կենարար օրերուն, որ գալու է անպայման՝ օրէ-օր արդէն շատցող, երկարող արեւալոյսին հետ....: ԼՈՅՄԻ ՏԵՆՉԸ համատարած չէ՞ արդեօք բնութեան բոլոր տարրերուն համար ալ, նոյնիսկ ձեան սա շերտերուն, որոնք կը պսպղան, լոյս կը ճառագեն սպիտակափայլ՝ արեգակի շողերուն տակ....

Վաղուց մոռցուած մեղեդի մը, երգի եղանակ մը....նոյնիսկ մոռցուած բոյր մը, համ մը՝ ի՛նչ անգին յիշատակներ կ'արթնցնէ մեր մէջ....Յիշատակներ՝ որոնք կարծէք դուրս կ'ելլեն մեր ենթագիտակցութեան խորերէն եւ նոր շունչով կը բաբախեն յանկարծ....Մարդ էակին ներաշխարհը ծալ-ծալ շերտեր ունի, յուշերու կուտակումներ, որոնք անթեղուած կը մնան, բայց չեն մեռնիր....Կը բաւէ որ մեր առօրեայէն գրգիռ մը՝ մեր զգայարանքներուն հպի, եւ ահա դարձեալ կը յայտնուին անոնք՝ իրենց վաղեմի տրոփիւնով, թարմութեամբ...իրենց մթնոլորտին մէջ կ'առնեն մեր էութիւնը համակ, տրամադրութիւն կը ստեղծեն....Յիշատակները հոգիին գերագոյն հարստութիւնն են.....

Զգալ կեանքի բերկրանքը....Ուրախանալ բնութեան ու կեանքի հրաշալիքներով, որոնք ամէն ակնթարթ մեր շուրջն են՝ երկնքի անհունութենէն մինչեւ դաշտերու խոտը, մանկան ճիչէն մինչեւ ծերունիներու յոգնած բայց իմաստուն հայեացքը...զգալ սիրտով, այլեւ գիտակցութեամբ արժեւորել ու վերարժեւորել ամէն երեւոյթ, որ կը մատուցուի մեզի Բնութեան, Տիեզերքի Արարիչ Ոյժին կողմէ....Սքանչանալ անոնց Խորհուրդով, գոր որքան ալ փորձեն բացատրել գիտնականներն ու մարդիկ, կը մնայ Անիմանալի իր բուն խորքին եւ էութեան մէջ...Այդ անբացատրելիութեան կամ խորհրդաւորութեան մէջ չէ՞ բուն Արժէքը Կեանքի....իսկ ամէն ինչ բացատրելը պիտի մանրացնէր ու խորհրդագրկէր կեանքն ու աշխարհը առ հասարակ.... Կեանքի Հրաշք-Խորհուրդը զգալուն մէջ չէ՞, արդարեւ, բուն Երջանկութիւնը...

Գեղեցկութեան Խորհուրդը...Մարդ էակը գուցէ միակն է Արարչութեան ստեղծած արարածներուն մէջ, որ կը զգայ ու կ'ընկալէ գեղեցկութեան խորհուրդը՝ ձեռակերտ թէ անձեռակերտ երեւոյթներուն մէջ....Արդարեւ, ի՛նչ կ'արժէ ընդհանրապէս Գեղեցիկը, ինքն իր մէջ, եթէ չըլլայ մարդը, անոր վսեմ ակնարկը, հոգին, որոնք Հաղորդակից կը դառնան Գեղեցիկին հետ, իմաստ ու արժէք կու տան անոր, անով կը սքանչանան, կը գմայլին, կը վեհանան, կը ներշնչուին.... Մարդկային հոգին, եթէ չէ եղծանուած ան, միշտ ալ կը փնտռէ այդ գեղեցիկը ամենուր, որպէս հոգեմտաւոր սնունդ՝ օդի, ջուրի, հացի նման...: Ան չի բաւարարուիր լոկ նիւթական բարիքներով, քանզի Ոգիին բարիքները նոյնքան եւ գուցէ աւելի էական են զայն իրապէս երջանկացնելու համար....Գեղեցկութեան ճաշակը մարդ էակը նաեւ կը մղէ գեղեցիկ արարքներու, բարեշնորհ խօսքի եւ վարքի....Մեր դարու Մտածողներէն մէկը արդարեւ պիտի ըսէր այնքան նշանակալից կերպով. « Մեր դարի



խնդիրներէն մէկն ալ ա՛յն է, որ ան կորսնցուցած է ԳԵՂԵՑԿՈՒԹԵԱՆ ԶԳԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ».....Սա որոշապէս մտածելու լրջագոյն խնդիր է....

Ապրիլ Ապրելո՞ւ Համար Միայն.....Եթէ ժողովուրդ մը, ազգ մը, անհատ մը չի ձգտիր բարձրագոյն նպատակներու, չունի իր գոյութիւնը իմաստաւորող առաքելութիւն....այլ միայն կը գոհանայ ապրելու եւ գոյատեւելու ծերակուտական փափաքով, յայնժամ կրնա՞յ ան զարգացման թռիչք ունենալ, կեանքի նոր որակ ձեռքբերել....Կեանքը՝ անհատին թէ ժողովուրդին համար, ինքնանպատակ կրնա՞յ ըլլալ, միայն՝ ապրիլ ապրելու համար...Կեանքը, ըստ էութեան, բարձրագոյն արժէքներ ստեղծելու համար է, զեղեցկութեան, վեհութեան, ազնուութեան, սիրոյ, բարութեան....այլապէս ան պիտի դառնար սոսկ՝ ուտել-խմելու, զուարճանալու, հաճելի ժամանակ անցնելու....եւ սպառողական քաղաքակրթութեան մէկ յետին պտուտակը ըլլալու մեղկ գոյութիւն եւ գոյատեւում.....

ՀԱՅԿԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ....Կը փնտռեմ քեզ ամէն վայրկեան որպէս էութիւն, ինքնութիւն ու հոգի....որպէս հոգեմտաւոր սնունդ, օդի, ջուրի, հացի նման կենսական.....Ամէ՛ն տեղ եւ դուն, մեր եկեղեցոյ խնկաբոյր կամարներուն տակ, մեր դարաւոր շարականներուն մէջ..., հայ դպրոցի յարկին ներքեւ եւ դուն, ուր մատղաշ հոգիներդ հայերէնով կը դայլայլեն ու կը ճռուողեն,.... հայ ընտանիքի յարկին տակ եւ դուն, ուր հայերէնով կը թոթովեն դեռ մանուկներդ ժիր....Տակաւին քեզ կը փնտռեմ մեր հին ու նոր մատենաներուն մէջ, ուր մեր Մեսրոպատառ գիրերը լեզու կ'առնեն, պատմելու համար՝ հայ սրտի բարութեան եւ վեհանձնութեան, հայ հոգիի եւ ոգիի ազնուականութեան, պարզութեան, անսեթեւեթ զեղեցկութեան եւ արիութեան մասին....Օտար մայթերու վրայ ալ քե՛զ կը գտնեմ դեռ, թէեւ այնքա՛ն հազուադէպ, երբ երկու հայեր իրարու հետ հայերէն կը խօսին, հայերէն կը զգան եւ ի՛նչ հոգեհարազատութեամբ կը ջերմանայ սիրտս անոնց հանդէպ....Մեր գոյութեան իմաստն եւ դուն....դո՛ւն եւ որ պիտի լեցնես մեր էութեան բոլոր բջիջները, բայց դեռ քիչ է.... տակաւին կարօ՛տ պիտի մնամ քեզի, քու կենարար շունչիդ՝ հայ սի՛րտ, հայ հո՛գի, հայ ոգի՛ եւ ինքնութի՛ւն....ԳՈՅՈՒԹԵԱՆ ՎՍԵՄ ԽՈՐՀՈՒՐԴ....

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Դեկտեմբեր 2013 - Յունուար 2014